

ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШ ХАМДА УЛАРДАН САМАРАЛИЙ ФОЙДАЛАНИШ

Т.А.Джуманов

Тошкент Давлат Иқтисодиёт Университети,

катта ўқитувчиси

turopdjumanov02@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11005189>

Аннотация. Мақолада мамлакатимизга хорижий инвестицияларни жалб қилиш ҳамда иқтисодий ўсишга таъсири, улардан самарали фойдаланиш йўларини такомиллаштириш иқтисодиётни ривожлантириш хорижий инвестициялар билан боғлиқ жараёнлар таҳлил қилинган. Хорижий инвестицияларни жалб қилган ҳолда мамлакатда инвестицион фаолият самарадорлига таъсири баҳоланган ва улардан самарали фойдаланиш жараёнларига таъсир кўрсатувчи омилларни таҳлил этиб берилган. Хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва улардан самарали фойдаланиш йўлари доирасида мавжуд камчиликлар аниқланган уларни бартараф этиш йўлари бўйича амалга ошириш лозим бўлган вазифалар ёритилган. Миллий иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилиш тизимини такомиллаштиришга доир илмий таклиф ва амалий тавсиялар шакллантирилган.

Калим сўзлар: инвестиция, инвестицион фаолият, иқтисодий ўсиш, инвестицион жозибадорлик, инвестицион самарадорлик, инвестицион риск, инвестицион лойиҳалар, бозор механизми хорижий инвестициялар.

Аннотация. В статье анализируются процессы, связанные с привлечением иностранных инвестиций в нашу страну и их влияние на экономический рост, совершенствование способов их эффективного использования, развитие экономики и иностранных инвестиций. В случае привлечения иностранных инвестиций оценено влияние на эффективность инвестиционной деятельности в стране и проанализированы факторы, влияющие на процессы их эффективного использования. В рамках путей привлечения иностранных инвестиций и их эффективного использования выявлены имеющиеся недостатки и обозначены задачи, которые необходимо решить в плане их устранения. Сформулированы научное предложение и практические рекомендации по совершенствованию системы привлечения иностранных инвестиций в национальную экономику.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, экономический рост, инвестиционная привлекательность, инвестиционная эффективность, инвестиционный риск, инвестиционные проекты, рыночный механизм иностранных инвестиций.

Annotation. The article analyzes the processes associated with attracting foreign investment to our country and their impact on economic growth, improving the ways of their effective use, economic development and foreign investment. In the case of attracting foreign investment, the impact on the efficiency of investment activity in the country was assessed and the factors influencing the processes of their effective use were analyzed. Within the framework of ways to attract foreign investment and their effective use, existing shortcomings are identified and tasks that need to be solved in terms of eliminating them are identified. A scientific proposal and

practical recommendations for improving the system of attracting foreign investment into the national economy have been formulated.

Key words: *investment, investment activity, economic growth, investment attractiveness, investment efficiency, investment risk, investment projects, market mechanism of foreign investment.*

Хозирги кунда ҳар бир мамлакат ва минтақалар учун иқтисодий барқарорликни таъминлаш, инвестицион муҳитни яхшилаш ҳамда самаралий фойдаланиш талабини кўймоқда. Чунки, турлий хил соҳалар ва тармоқлардаги муаммолар ечимини инвестиция маблағларини жалб қилиш масаласи муҳим аҳамиятга эга.

Мамлакатимизда инвестицияларни жалб қилиш қўламида қатъий белгиланган ишлар олиб борилмоқда. Шунингдек мамлакатимизнинг Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки, Ислон тараққиёт банки, Европа тикланиш ва тараққиёт банки, Осиё инфратузилма инвестициялари банки каби йирик халқаро молия институтларининг ҳамда ташкилотлари билан яқин ҳамкорликни йўлга қўйишида муҳим омил ҳисобланади.

2022 йилда қабул қилинган бир қатор хорижий инвестицияларга таъсир этувчи чоратadbирларнинг 70 фоизи инвестициялар учун қулай шарт-шароит яратишга қаратилганлиги, шунингдек инвестицияларнинг 3/4 қисми ривожланаётган мамлакатларга тўғри келаётганлигини ва бу кўрсаткичлар, Ўзбекистонда қабул қилинаётганлигини кўришимиз мумкин.

Хозирги кунда олиб борилаётган ташқи иқтисодий сиёсат натижасида мамлакатимизга жалб қилинаётган инвестициялар географияси ҳам кенгайиб бормоқда. Шунингдек, хозирги кунда мамлакат иқтисодиётига инвестиция киритган мамлакатлар сони 50 дан ортганини кўришимиз мумкин. Шунингдек қуйидаги давлатлар яъний Россия, Германия, Туркия, Хитой, Жанубий Корея каби мамлакатлари етакчилик қилаётганини кўриш мумкин.

Шунингдек хорижий инвестицияларни жалб қилиш йўналишида ҳам Ўзбекистонда амалга оширилаётган ишлар кўп жиҳатдан жаҳондаги тенденцияларга мос келади. Шунинг учун ҳам ислохотларни амалга ошириш ҳамда мақсадга мувофиқлигини кенгайтириш, ишлаб чиқаришнинг турлий хил тармоқлари ва соҳаларига эътибор қаратиш мамлакатнинг янада комплекс тарзда ривожланишига олиб келади. Хорижий инвестицияларни жалб қилган ҳолда ҳамда улар иштирокидаги корхоналар ва ташкилотлар сони ҳам сезиларлий даражада ортиб бораётганини кўришимиз мумкин. Шунингдек ўтган даврларга таққосласак 2017 йилда 5,5 мингтани ташкил этган бўлса, бу кўрсаткич 2023 йилга келиб, хорижий инвестициялар сони 15,8 мингтага етган.

Шунингдек хорижий инвесторларнинг 6,4 мингтаси қўшма корхона, 9,3 мингтаси тўлиқ хорижий корхона, 6,4 мингтаси қўшма корхона, 9,3 мингтаси тўлиқ хорижий корхона ҳисобланади. Чет эл капитали иштирокидаги корхоналарнинг 30,5 фоизи савдо, 27,5 фоизи саноат, 8,0 фоизи қурилиш, 4,8 фоизи қишлоқ хўжалиги, 4,1 фоизи яшаб туриш ва овқатланиш муассасалари, 2,9 фоизи сақлаш ва ташиш, 4,8 фоизи алоқа ва ахборот йўналишларида, 17,4 фоизи бошқа соҳаларда фаолият юритмоқда.

Бунинг натижасида хорижий инвестициялар ва кредитларнинг жами инвестициялардаги улуши 23,8 фоиздан 40,5 фоизгача ортди. Шунингдек, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар ҳажми 2017 йилда 2,5 миллиард АҚШ долларини

ташқил этган бўлса, 2023 йилга келиб 3,4 баробар ошди ва 8,5 миллиард АҚШ долларига ҳамда уларнинг жами инвестициялардаги улуши эса 17,7 фоиздан 35,4 фоизгача ошганлигини кўришимиз мумкин.

Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти экспертлари таҳлилларига кўра, мамлакатимизга киритилаётган хорижий инвестициялар ва кредитлар ҳажми 2017 йилда 3,3 миллиард АҚШ долларини ташқил этган, 2023 йилда ушбу кўрсаткич уч баробар ошиб, 9,8 миллиард АҚШ долларини ташқил этган. Бунинг натижасида хорижий инвестициялар ва кредитларнинг жами инвестициялардаги улуши 23,8 фоиздан 40,5 фоизгача ортди.

Ўзбекистон Республикасининг “Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида”ги Қонунининг 34-моддасида инвестицияларни ва инвестиция фаолиятини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш учун қўлланиладиган имтиёз ҳамда преференциялар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Давлат мулки бўлган объектларни ёки уларга бўлган мулкый ҳуқуқларни имтиёзли ёки нолга тенг харид қиймати бўйича инвесторга бериш;
- Солиқлар ва тўловлар бўйича имтиёзлар бериш;
- Инвестиция лойиҳасини амалга ошириш учун инвестор томонидан олинadиган кредитлар бўйича фоиз ставкаларини субсидиялаш.
- Имтиёзлар ва преференциялар қуйидагиларга қараб берилади:
- Инвестициялар ҳажмига;
- Инвестиция лойиҳаси амалга ошириладиган жойнинг шарт-шароитларига;
- Қутилаётган ижтимоий-иқтисодий самарага ва янги иш ўринларини яратишга;
- Инвестиция лойиҳасини амалга ошириш соҳалари ва тармоқларига.

Шунингдек ушбу модданинг биринчи қисмида инвестицияларни ва инвестиция фаолиятини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш учун қўлланиладиган преференциялар тегишли ҳудудларга инвестициялар киритишни назарда тутувчи инвесторларга мазкур ҳудуд инфратузилмасининг ривожланиш даражасидан келиб чиққан ҳолда берилиши назарда тутилган.

2024 йил 18 январь куни ўтказилган Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида инвестиция, экспорт ва саноат соҳаларидаги устувор вазифалар муҳокамаси юзасидан видеоселектор бўлиб ўтди. Йиғилишда “Ўзбекистон – 2030” стратегиясида мамлакатимиз ЯИМ ҳажмини 160 миллиард долларга ва аҳоли жон бошига тўғри келадиган даромадларни 4 минг АҚШ долларига етказиш мақсади белгиланган. Бунга фақат ички бозор билан эришиб бўлмайди, асосийси – хорижий инвестицияларни фаол жалб қилиш ва экспортни кўпайтириш зарурлиги такидлаб ўтилган. Шунинг билан бирга сўнгги олти йил ичида мамлакатимизга киритилган хорижий қарийб 50 миллиард долларни ташқил қилган. Шунингдек ЯИМда ҳам, саноат тармоқлари ҳам 6 фоизга ўсган.

Шунинг билан бирга махсулотлар экспортида ўсиш сураъти сизиларли даражада эмаслиги, ҳамда мамлакатимиз сертификатларини тан олиш масалалари бўйича хорижий шериклар билан ишлар етарлий даражада ташқил этилмаганлигини ҳам такидлаш мақсадга мувофиқдир. Мамлакатимиз иқтисодиётини янги босқичга олиб чиқиш учун экспортни йилига камида 30 фоизга ошириб бориш зарурлиги ҳам такидлаб ўтилган.

Шунингдек қуйидагилардан келиб чиққан ҳолда мамлакатимиз иқтисодиётига инвестицияларни жалб қилиш самарадорлигини ошириш ва инвестицион жараёнлар билан

боғлиқ бўлган инвестициявий фаолиятларни молиялаштиришдаги муаммоларни ҳал этиб бориш масалалари бўйича ҳам бир қатор ишлар олиб борилмоқда.

Бозор иқтисодиётининг глобал иқтисодий ўсиш шароитида, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш мақсадида хусусий инвестициялар салмоғидан самаралий фойдаланишга бир қатор омиллар салбий таъсир кўрсатмоқда. Бу эса мавжуд қонунчилик асоси номукамаллиги ва амалдаги иқтисодий сиёсатнинг самарадорлиги етарли даражада эмаслигида кўришимиз мумкин. Ушбу муаммоларнинг аксарият қисми макро-даражада давлат захираларидан ва аҳолининг ўз жамғарма маблағларидан етарли даражада самарали фойдаланилмаётганлигидан юзага келаётганлиги назарда тутилган.

Мамлакат иқтисодий ўсишга чет эл инвестицияларни жалб қилишга муҳим омили сифатида устувор аҳамият берилмоқда. Шунингдек иқтисодий ўсишга эришиш учун нафақат унинг ҳажмини ошириш, балки уларнинг йўналишини ҳамда тузилмасини тўғри танлаш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Инвестицияларни жалб қилиш учун турлий хил ишлаб чиқариш ҳамда корхоналарни танлаб олиш ҳам мақсадга мувофиқ, шунингдек инвестицияларни тезда ўзини қоплаши ва юқори даражада иқтисодий ва технологик самара беришига эришиш зарур ҳамда тезда қайтарилиши ва самарадорлиги муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикасининг бозор иқтисодиёти шаклланиши ҳамда ҳудудларда қулай инвестиция муҳитини яратиш, шунинг билан бир қаторда макроиқтисодий барқарорлик омилларининг кескин даражада кучайтириш зарурий аҳамиятга эга. Мамлакатнинг иқтисодий ўсишини ва қулай инвестицион муҳитини яратиш ва уларни қўллаб қувватлаш ҳамда жадал ривожлантиришда ҳал қилувчи вазифаларни бажарилиши лозим.

Шу муносабат билан инвестиция муҳитини яхшилаш ҳамда шу асосда ишлаб чиқариш харажатларини камайитириш ва сифатини яхшилаш ҳисобига маҳсулотларнинг рақобатбардошлигини оширишга эришиш мумкин. Шунингдек мамлакатимизнинг барча ҳудудларига жалб қилинаётган инвесторлар фаолиятига давлатнинг фаол аралашуви яқин йиллар мобайнида макроиқтисодий сиёсатнинг таркибий қисми сифатида қараш муҳим аҳамиятга эга.

Мамлакатимизнинг иқтисодиёти бевосита инвестиция сиёсати ҳам боғлиқ бўлганлиги сабабли ижтимоий-иқтисодий ривожланишида, улардан мақсадга мувофиқ самаралий фойдаланиш масалалари, ҳудудларда мавжуд табиий-иқтисодий ва меҳнат ресурсларидан унумлий ва самарали фойдаланиш ва инвестицион муҳитини шакллантириш, алоҳида инвестиция сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни давр талаби деб ҳисоблаймиз.

Шунингдек, мамлакатимизнинг инновацион янгиланиш дастурини шакллантириш, инновация ва инвестициялардан самарали фойдаланган ҳолда, янги сармоядорлар синфини шакллантириш ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Сўнги йилларда мамлакатимизда амалга оширилаётган инвестиция сиёсатидан кўзланган энг асосий мақсад хорижий инвестициялар иштирокида ташкил этилаётган корхоналарнинг маҳсулот ёки хизматларини экспортга йўналтиришдан иборат. Бунинг учун маҳаллий корхоналаримиз негизида ташкил этилаётган корхоналар фаолиятини янгича ташкил этиш, яъни акциялар улушига асосан томонларнинг қарор қабул қилишида иштирок этиш, шунингдек хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарнинг

маҳсулот ёки хизматларини ташқи бозордаги рақобатбардошлигини оширишга эришиш кабилар муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон ўзига хос инвестицион иқлим ярата олди ҳамда бунга мамлакатнинг ресурсларга бой эканлиги ва уларни қазиб чиқариш, қайта ишлаш борасида корхоналарни ташкил этиш ҳамда модернизациялаш бўйича берилган кенг имкониятлар хорижлик инвесторларни кириб келишига замин яратиш келмоқда. Фикримизча юқорида келтирилган тавсияларнинг амалиётга жорий этилиши миллий иқтисодиётга инвестицияларни фаол жалб қилинишига ва инвестиция муҳитининг барқарорлигини таъминлашга имкониятлар яратилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning “Respublika iqtisodiyotiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori Toshkent shahri, 2019 yil 29 aprel
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishda ma’muriy tartib-taomillarni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019-yil 23-apreldagi PQ-4297-son Qarori.
3. Ўзбекистон Республикасида инвестиция муҳитини тубдан яхшилаш чоратадбирлари тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 1 август, ПФ-5495-сон Фармони.
4. Андрианов В.Д. Россия: экономический и инвестиционный потенциал. – М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1999. - 662с.
5. «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегияси». Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон фармонига илова.
6. <https://stat.uz/uz/statinfo/investitsiyalar-va-qurilish/tahlillar-invest/432-analiticheskiematerialy-uz/2030-asosiy-kapitalga-investitsiyalar>
7. <https://stat.uz/uploads/docs/investitsiya-yan-dek-2017uz.pdf>